

Inhoud

ALLEMAAL TRANEN

De fiets	11
Dikke bult eigen schuld	14
De vrouwen van Marius	18
Jezus in de uitverkoop	23
Sancta Maria	27
De stok van boven	32
Hondje kontje	36
Avondbrood in viereltjes	41
Kassian Tarzan	44
Tigertits Rosie	48
De Breuk, eerste helft	61
De Breuk, tweede helft	66
Die wou gaan varen	70
Jezus is een nul	76
De treurigste ziekte	80
Zondagochtend	83
Allemaal tranen	89
Truefoodman slaat toe	92
Een dooie mus	95
Zure zult	98
Voor de douche staat een kwartier	101

DE KETTING

De sleep	107
Wat ik denk is waar	116

Het huis	121
Pension	134
De nachttrein	151
Welkom in de club	161
Lisa en Tito	174
Het glas	185
Eerste woensdag van de maand	189
De ketting	196

***

Lijn elf	223
Muzikaal retour	228
Haagse dames	231
Een man uit de bergen	233
De kunst van het kijken	239
De monnikskap	245

HET ANDERE GEZICHT

Het andere gezicht	253
Lelijk	271
De hulp	278
Niemandslaan	295
Donkere dagen	312
Cos malu	324
De spiegel	343
De plankenvloer	351
De lepel en de bal	360
De juiste zijde	365
Prima la musica	370

***

De verjaardag	377
Twee notulen	384
De verrassing	387

EEN GOED VERHAAL

De eerste man	395
Zand	415
Portret	432
Bedevaart	450
Laatste wens	472
Een goed verhaal	491

De fiets

Op oudejaarsavond werd er opgebeld. Marie nam de telefoon aan, trok haar vrolijke gezicht weg en gebaarde naar de radio. De radio werd zacht gezet en de hoorn werd aan m'n moeder overhandigd. Na even luisteren greep ze met een hand naar haar keel en aaide die. Radio uit, kinderen bij Marie blijven, want opa was opgenomen en z'n kinderen moesten met spoed naar het ziekenhuis komen. Verrast waren ze niet, want tegen Sinterklaas had hij ineens bloed gespuugd in z'n rochelpot met metalen dekseltje. En oma zei: 'Hou toch eens op met roken.' 'Ik ga toch de pijp uit,' zei hij en stak weer een favoriete Caballero op.

De straat werd verlicht door laaiende kerstbomen, autobanden en meubilair. Alle mensen waren wakker, liepen buiten rotjes en vuurpijlen af te schieten. Een bangerd hield zich afzijdig met Bengaals vuur, de kinderen die niet buiten mochten stonden achter de ramen. In het ziekenhuis echter lag opa op sterven dus moesten wij de gordijnen gesloten houden om de sfeer van het sterven niet te laten verstoren.

In de winterige ochtend zag ik ze met z'n vieren aan komen wandelen. Ze stapten door de rode resten van de zelfgemaakte duizendklapper van de Chinees en ze keken somber.

Ik stond op van het voor die nacht in de serre uitgetrokken harmonicabed en opende de buitendeur.

‘Slaap je nog niet?’ vroeg m’n moeder zacht.
‘Hij is dood,’ zei m’n vader.
‘Hij is nu in de hemel,’ zei tante Stien.
‘Hij stond er eigenlijk al met een been in,’ zei m’n moeder.
‘Hij heeft niets meer van ons gemerkt.’

Op de eerste zondagse voorjaarsdag fietste ik in m’n eentje, staande op m’n moeders nieuwe Rudge, naar het kerkhof.

De zon scheen werelds op de narcissen en het roodstenen lijkenhuisje. Over de paadjes die langs de grafstenen en grasperkjes voerden, liepen mensen in zondagse kleren met elkaar te mompelen, te wijzen op stenen uit data uit de vorige eeuw alsof het een tentoonstelling was. Opa’s naam stond als derde van een rijtje gebeiteld terwijl ie toch boven moest liggen. Lieve opa, dacht ik.

‘Ja, er werkt hier permanent een tuinman die het bijhoudt,’ hoorde ik de weduwe van het graf ‘Hier rust mijn lieve man’ tegen haar familie zeggen. Bij een steen waar een koperen kruis op prijkte poogden ouders hun kleuters stil te houden door ze een beetje door mekaar te schudden en ze te verwijten dat ze geen enkel gevoel van eerbied toonden. Ergernis met de symptomen van moeheid, af en toe kippenvel, een volle maag, kortweg het zondagse gevoel, maakte zich van me meester.

Lieve opa, dacht ik nog eens en veegde het erbij horende zondagvocht dat niets met hem te maken had van m’n wang. De gedachte aan de schitterende fiets waar ik straks met een omweg nog ’n uurtje mee kon vullen vrolijkte me op en ik besloot op te stappen.

De bloemenkoopman zat op z’n naar dooie bloemen ruikende kar te fluiten. Achter hem lag het Scheveningse bos waar

's nachts boeven met maagden neukten. Ik sloeg rechtsaf naar de fiets. Maar hij stond er niet. In paniek rende ik het hek langs en weer terug naar de koopman. Hij wist van niks, had niks gezien, roerde met z'n vinger achteloos door z'n doos met nikkelgeld.

Ik liep het bos door, er was geen rover die m'n keel doorsneed, maar m'n moeders fiets was ook niet te vinden.

In het café op de hoek zaten verveelde vaders hun zondagmiddag met behulp van pils en de sportuitslagen uit. De kinderen van Hesseling, die allemaal op mekaar leken, zaten op de stoep voor de fietsenmaker te knikkeren met koude paarse handjes en zand onder hun nagels.

Ik trok aan het touw dat door een gaatje in de deur naar buiten stak en duwde met m'n zijkant de tochtdeur open. Lieve opa in de hemel, help me. Ik liep de keuken in, waar m'n moeder gebogen stond over de doorgekookte sperziebonen en stinkende sudderlappen, waar ik straks voor straf gelukkig niks van zou mogen eten.

Dikke bult eigen schuld

‘Bultje moet je niet meer zeggen,’ zei Antje tegen haar kleindochter. ‘Dat is een scheldwoord. Bultje heet mevrouw Stok.’

‘Mevrouw Stok dan,’ zei Liesbeth en keek verder hoe het gebochelde vrouwtje op een trapleer haar ramen stond te wassen.

Rooie Ronnie, Bultjes zoon, reed met zijn Puch de stoep op en schampte het trapje. Bultje kon zich amper staande houden, de emmer kletterde op de grond. Geschrokken keek ze om.

‘Ach,’ zei Antje en schudde meewarig haar hoofd.

De jongen lachte en zette zijn brommer tegen het huis ernaast. Uit zijn zak trok hij een kam en haalde die door zijn rode kuif. Hij keek naar de overkant en zwaaide.

‘Hoe durft ie,’ zei Antje. ‘Je bent nog veel te jong. Die viezerik... Als je ’t mij vraagt houdt ie ’t ook nog met z’n zuster. Je laat je niet met ’m in hoor, denk erom.’

Langzaam daalde Bultje van het trapje.

‘Die akelige knul heeft de deur dichtgedaan.’ Antje begon bijna te janken. ‘Mevrouw Stok,’ riep ze, ‘mevrouw Stok... als ie niet opendoet kom je maar hier, hoor.’ Maar het mensje hoorde het niet omdat de tram eraan kwam.

‘Ga naar d’r toe, Lies, je moet ’r even helpen. Als dat joch niet opendoet kan je het raam openschuiven.’ Ze trok haar kleindochter aan haar rok. ‘Ga dan, Lies. Ze staat nog steeds

te tikken. O goeie god, als ik het niet aan m'n knieën had, ging ik zelf wel.'

Ze duwde haar vingers onder het raam.

'De pin zit er nog in,' zei Bultje en bonsde op de zijkant van het raam. Op het moment dat Liesbeth op de vensterbank ging zitten, ging de deur open. 'Ach kijk,' zei Bultje nog, maar Liesbeth was al binnen.

Het eerste wat ze zag was een bed in de hoek van de kamer, van waaruit Bultjes dochter haar lag te bekijken.

'Dag,' zei Liesbeth verlegen, 'je moeder kon er niet in.'

'Wat ben jij mager,' zei de dochter en ging een beetje omhoog zitten, waarbij haar borsten even klotsten.

Ronnie kwam binnen met Bultje achter zich aan, die niet hoger reikte dan zijn borst.

'Geef d'r maar een heitje moe.' Hij lachte. 'Een heitje voor een meidje.'

Zijn zus lag in bed te gieren. Bultje keek Liesbeth dankbaar aan. 'Bedankt hoor,' zei ze. 'Lust je een koekje?'

'Ik ook,' zei Ronnie.

'Tuurlijk.' Bultje hield hem een trommeltje voor en hij stopte er zijn hand in en liet hem vol boven komen. 'Er zit er nog precies één voor d'r in.'

'En ik dan?' vroeg zijn zus.

'Hier meid.' Hij stond op en hield er eentje voor haar mond. Met haar tanden trok ze het koekje uit zijn hand en kauwde met open mond, waardoor het kraakte en smakte.

'Ze dacht zeker dat we niet open zouden doen,' zei Ronnie en keek het meisje van de overkant uitdagend aan.

'Ik weet 't niet, m'n oma...'

'Je oma,' – hij dook even omlaag en keek naar buiten – 'die hangt nog steeds uit het raam.'

‘Ja, ik ga maar,’ zei Liesbeth.

‘Ze gaat maar, zegt ze.’ Hij ging voor de deur staan. ‘Maar... gaat ze?’

‘Ronnie,’ riep Bultje, ‘laat dat meisje gaan.’

‘Hou je d’rbuiten, trut, ga je nest in.’ Hij trapte tegen het bed. ‘D’ruit zus, jij bent niet ziek.’

‘Moet ze d’r maar in blijven liggen.’

Bultje begon te hoesten; een keel die piepte en het uitblazen in stukken scheurde.

‘O o,’ zuchtte haar dochter, ‘wat een rotgeluid. Moet je ook maar niet naar buiten gaan.’

‘D’ruit,’ schreeuwde Ronnie weer en trapte tegen het bed tot het een halve meter verder stond. Voorzichtig schoof Liesbeth naar de deur.

‘En jij d’rin.’ Hij trok haar naar het midden van de kamer. ‘Als je naar huis wilt ga je maar zoals je gekomen bent.’

Het bed stond te schudden onder het lachen van zus. Weer gaf hij er een trap tegen. ‘Jaja, ik ga al,’ snauwde ze en sloeg de dekens van zich af. Ze zette de voeten op de vloer en wiegde met haar doorregen vlees in een turquoise onderjurk de kamer door naar het raam. Ze rekte zich uit. ‘Kijk d’r kijken,’ zei ze en zwaaide. Ze draaide zich om en ging op de vensterbank zitten. ‘Ze zit naar jou uit te kijken, spillepoot. We zullen d’r nog banger maken.’ Ze trok het gordijn dicht. ‘O god,’ riep Bultje af en toe tussen het hoesten door. Haar dochter begon haar op de bochel te slaan. ‘Nou moet het ophouden,’ zei ze. Bultje begon te huilen en strompelde naar het bed.

‘Kom eens hier jij!’ riep Ronnie.

Maar Liesbeth bleef staan. ‘Daarheen!’ schreeuwde zus en gaf haar een duw.

‘Zo...’ Hij schopte haar rok omhoog, liet ’m terugvallen,

draaide haar bevende lijf rond, taxeerde en gaf haar een klap op haar kont, 'niet veel te halen.'

'Nee,' aapte zijn zus, 'niet veel te halen, net een skelet.' Ze ging wijdbeens voor haar staan, schoof een bandje van de onderjurk omlaag en trok er een borst boven. 'Wat een tiet, hè. Ooit zoiets gezien?... Nou?'

'God, help me,' kreunde Bultje, 'ik ga dood.'

'Nee, zo'n tiet heb ik nog nooit gezien,' fluisterde Liesbeth en keek naar de grote roze tepel, waar zus met twee vingers in stond te knijpen.

'Goed zo. Als je nou moe nog even toedekt en het bed recht zet mag je naar huis.'

Liesbeth legde Bultje, die haar handen voor haar ogen hield, tot aan haar gezicht onder de dekens en schoof met alle kracht het bed in de hoek.

Ronnie trok het gordijn opzij. Aan de overkant hing Antje te staren. Er lag een rode kleur, zeldzaam op haar leeftijd, over haar gezicht.

'Dood... ik ga dood...' hoestte Bultje.

Liesbeth tilde een been omhoog. 'De emmer en het trapje staan nog buiten,' zei ze benepen.

'Ik zie je broek,' zei Ronnie en priemde, hard, een vinger tussen haar billen, zodat ze even gilde.

'Kom 'm nog eens laten zien.'

De vrouwen van Marius

Iets met tomaten en uien zat ie te eten. Hij vond het lekker, hij hield van uien, jammer alleen dat ie het zich niet kon permitteren vanwege kantoor. Dorie had ie verboden ooit iets met uien klaar te maken. Behalve op zaterdag, maar de kans dat dat gebeurde was erg klein omdat zaterdag de ‘makkelijke’ dag was, twee broodmaaltijden dus. Maar Dorie... och... die kon nou al drie jaar eten wat ze wou en ze deed het toch niet, dat wist ie zeker. Ze zat veel te vast aan haar gewoontes. Na rooie kool was er yoghurt, na spinazie beschuitpap en na de zaterdagse broodmaaltijd zette ze de fruitschaal op tafel.

Hij kauwde op een stuk vlees waar een peesje doorheen liep en keek naar Tonia. Ze schepte, haar pinken wuift en los van het couvert, wat sla op haar bord, zette het couvert geluidloos terug en prikte aan haar vork een slablaadje dat netjes in haar mond verdween zonder ook maar even een slipje ervan buiten haar lippen te laten hangen. Tonia at zo beschaafd, ze kauwde voorzichtig, zat rechtop, haar handen op tafel, haar ogen op het bord gericht alsof ze in de Bijbel las. Nee, tegen Tonia durfde Marius niets over uien te zeggen.

Hij had nog slechts het zeentje in zijn mond dat hem plaagde door tussen zijn tanden vast te zitten. Hij wreef en duwde er met zijn tong langs. ‘Er zit een peesje in,’ zei hij

verontschuldiging toen hij een nagel tussen zijn tanden probeerde te krijgen.

‘Niets gemerkt,’ zei Tonia en bette haar mond met een servet.

Het ding sleepte nu los door zijn mond. Eruit halen en laten zien dat het waar is? dacht hij voor hij het doorslikte. ‘Het was heerlijk,’ zei hij.

‘Appel, peer of sinaasappel?’ vroeg Tonia.

Een peer droop zo, een sinaasappel was moeilijk te pellen en had meestal pitten die je uit moest spuwen. ‘Een appeltje maar,’ zei hij.

‘Een echte granny,’ zei ze. ‘Eén vijftig ’n pond maar ze zijn zo heerlijk sappig.’

Dorie zou de appel geschild hebben, maar Tonia legde hem voor zijn bord. ‘De schil is hard,’ zei ze.

Hij hield de appel in zijn ene enorme hand en schildte met de andere door middel van een piepklein fruitmesje, zo hopeeloos in die grote hand dat het hem slechts lukte er plakjes af te halen. ‘Hij smaakte z’n geld waard,’ zei hij toen hij het klokhuis op het hoopje schilwerk legde.

Tonia kuchte om het gerommel in haar darmen te camoufleren. ‘Moet je nog weg?’ vroeg ze.

Hij knikte.

‘AFC?’

‘Ja AFC.’

‘Bah,’ zei ze en zette de schalen in elkaar. Gemeen, dacht Marius. Oók een tut. Van tut naar tut, was ie daarvoor weggegaan? Hij trok het servet van zijn dijen, rolde het strak op en schoof het in een zilveren ring.

In de clubtent werd gekaart. Midden op tafel stond een bus waarin de dubbeltjes en kwartjes verdwenen voor de paaspot,

die de uiteindelijke winnaar toe zou komen in de vorm van een gevild konijn. Marius keek ongeïnteresseerd naar de kaarten die op tafel werden gelegd, gesmeten, vaak met een klap toe, en dronk zijn pils langzaam, omdat zijn broek strak zat door zijn nog volle maag.

‘Ha die Marie,’ zei lange Hans, linksbuiten in het tweede, en legde een arm om Marius’ schouders. ‘Wanneer komt die vrouw van je eens mee?’

‘Tonia?’ Verbaasd keek hij de linksbuiten aan. ‘Die houdt niet van voetballen.’

Lange Hans lachte en spreidde zijn armen. ‘Zie jij hier iemand voetballen?’ Marius lachte dapper mee en wist niet anders te zeggen dan: ‘Ach... vrouwen...’

Maar het antwoord beviel de lange. ‘Eén pot nat,’ zei hij en vertelde over zijn verloofde en Marius keek of hij luisterde en dacht aan het Wassenaarse viaduct. Daar stonden er altijd wel een paar die de moeite van een zondagmiddag waard waren als ie zogenaamd was gaan kijken naar het voetballen. ‘Je stinkt naar ’n ander,’ huilde Dorie ’s avonds, als het kind in bed lag. ‘Was die straatmeid eraf.’ ‘Moet ik soms gaan?’ vroeg hij haar dan, maar ze zei nooit ja of nee. ‘Want dan ga ik naar Frankrijk.’ Als ie dat zei, hield ze haar mond, anders zou hij weer vertellen over het vreemdelingenlegioen, waar hij door Marokkanen gestookte alcohol dronk die bij het minste vonkje in brand vloog, dorpen plunderde, vrouwen verkrachtte. Tientallen, nee honderden: ‘Ik had zelfs de tijd niet hun gezichten te zien.’

‘Wou je nog een pilsje?’ vroeg Hans. Marius keek naar zijn lege glas en duwde een duim achter de band van zijn broek.

‘Als ik goed blijf trainen, denk je dat ik het volgende seizoen dan in het eerste kom?’ vroeg de lange en boog zich voorover om dichterbij het gezicht van Marius te komen.

‘Goed je best doen, hè,’ zei Marius, die wist dat de linksbuiten in zijn huidige vorm zou degraderen. Hij tilde zijn lege glas op en glimlachte naar de lange. ‘Neem er een van mij,’ zei hij.

De straat stond vol auto’s, achterbuurten stonden altijd vol auto’s van minstens vijf jaar oud. Er brandde licht. Dorie liet altijd de gordijnen open. ‘Ik heb niets te verbergen,’ zei ze. Hij besloot niet vlakbij het huis te gaan staan, want als de burens hem zagen, zouden ze Dorie vertellen dat ie in een slee reed. Kon dat zomaar? Moest ie geen alimentatie betalen? Dorie zou het niet leuk vinden. ‘Dat opschepperige gedoe,’ zou ze zeggen. ‘Die man houdt niet van mij, niet van dat nieuwe wijf van ’m, van niemand, die man houdt alleen van zichzelf.’

Hij parkeerde de auto twee straten verder en liep zo dicht mogelijk langs de huizen tot de hem twee bekende ramen, die hij vanuit het portiek aan de overkant gadesloeg.

Hij had gelijk gehad, er was niets veranderd. Zelfs naast de tv en boven het theemeubel brandden dezelfde lampjes. Aan een ervan hing nog steeds een klein pluchen hondje. Hij keek tegen Dories hoofd, dat boven de rood met grijze stoel, haar stoel, uitstak. Op de bank zat Liedeke, zijn dochter. Toen hij opzij schoof om haar wat beter te bekijken, stond ze op en ging de kamer uit.

Op de tv was een revue, een show die paste bij de doffe geluiden die achter hem in het portiek klonken.

Liedeke kwam de kamer in met een borstel in haar hand. Hij keek naar haar en voelde zich duizelig worden, stak de straat over, keek hoe ze van opzij het haar van haar moeder borstelde en liep terug naar de auto met benen die op matrasen leken te lopen.

Oud word ik, oud, dacht ie. Een ingedutte zak met twintig pakken, tachtig dassen en een lege pop. Hij spuwde tussen zijn voeten en lachte. Idioot dat ie was, Liedeke had borsten gekregen en hij had er pijn om.

Tonia lag in bed, onder haar hoofd een handdoek. Op haar gezicht lag een masker van witte pap. Alleen haar ogen, neusgaten en lippen waren onbedekt.

‘Je ziet bleek,’ zei ze toonloos om het masker in vorm te houden.

Marius ging op bed zitten. ‘Jij ook,’ zei hij.

‘Nou ja,’ zei ze.

Hij trok zijn overhemd uit, ging staan en kleepte zich verder uit, wetend dat ze naar hem keek. ‘Ik zie er nog prima uit,’ zei hij en bolde zijn borst door diep adem te halen.

‘Mmm,’ antwoordde ze bevestigend.

Hij kroop in bed. ‘Je pyjama,’ zei ze.

In de Sahara had ie naakt geslapen. Hij keek naar haar profiel. Onder die troep lag ze oud te worden.

‘Moet nog in bad,’ zei ze berispelend.

Marius schoot, betrapt, overeind, kneep zijn ogen samen en zei: ‘Weet je, ik ben in het vreemdelingenlegioen geweest.’

De pudding op haar kin trilde bij de poging niet te lachen. ‘Bent gek,’ zei ze.

Hij sprong uit bed, draaide zich razendsnel om, een hand bij zijn heup, de andere vooruit. ‘Zo deden we dat,’ zei hij terwijl hij achteruitliep. De voorste hand liet het denkbeeldige geweer even los en draaide het licht uit. Tonia slaakte boosaardige geluiden, vloekte, schreeuwde: ‘Aan... aan...’ en Marius glimlachte, spreidde zijn benen en imiteerde, ongevoelig voor haar aanzwellende gejammer, een machinegeweer dat ie op haar leegschoot.

Jezus in de uitverkoop

Kerstmis 1958. Ik had griep gehad, maar omdat ik de oudste was en omdat het bij Kerstmis hoorde, mocht ik 's avonds, na het eten, gaan biechten.

De zijbanken zaten vol zondaars. Je moest aansluiten en elke keer als er iemand de biechtstoel verliet, schoof je een plaatsje op tot je op de eenpersoons fluwelen stoeltjes knielde en je bijna aan de beurt was. Op dat ogenblik kreeg ik altijd buikpijn.

Een groet fluisterend, betrad ik het hokje en tuurde door het betraliede raampje naar de schim erachter, die op mijn zonden af en toe terugfluisterde: 'Foei,' of: 'Sterk zijn.' Tot slot zei die: 'Bid de oefening van berouw.' En ik bad en raakte, zoals altijd, de zinnen kwijt en ging verder van mummummel. Hij verstond het toch niet, omdat ie bezig was de Latijnse vergiffenis voor mij aan te vragen. 'Bid drie Onzevaders en twee Weesgegroetjes.' Ik bedankte, ging de biechtstoel uit en liep naar voren, waar ik mij in gewaande eenzaamheid overgaf aan de macht van de eeuwig brandende godslamp. Daar zat God. Ook in het kluisje, het tabernakel. Opwindend. Kwam ie er maar eens uit. Intens bad ik de boete, zo traag mogelijk, omdat dat een kwelling was en een kwelling betekende een offertje en door een offertje kwam je hoger in de hemel. De koster sloop over een zacht tapijt en stak wat kaarsen aan bij Maria. Iedere kaars kostte een kwartje.

Bijna huppelend verliet ik de kerk en stopte een restje zakgeld in de pot voor de armen. Op straat huppelde ik verder, floot van plezier en kwam thuis met pijn in m'n zij. De kerstboom, lekker fris, een beetje vochtig, werd net uit de tuin gehaald. Elk jaar was ie een beetje groter tot ie precies tussen vloer en plafond paste, en dit jaar moest er een stukje af omdat anders die vol met belletjes hangende piek er niet op ging. Tevreden keken mijn broertje, zusje en ik hoe onze vader de ballen hing. Stil en verrast keken we naar de ballen en andere figuurtjes, die weer mooier van kleur waren dan vorig jaar. Onze moeder liep rond met koffie en chocola en gaf af en toe een aanwijzing. 'Zeg pa, zou je die bal niet wat meer naar rechts hangen?' 'Nee, niet die, die rooie daar.' Eraan komen deed ze niet. Als de boom klaar was, mocht zij met de stal beginnen. Ze nam een vel vetvrij papier, zo'n vel waar ze een week later hete olieballen op liet uitdruipen, en maakte er een prop van. We lachten. 'Nou rustig, anders gaan jullie naar bed.' We bleven rustig, anders mochten we niet mee naar de nachtmis. De prop werd opengevouwen en er ontstond een machtig rotslandschap. Voor de rotsen kwam groen namaakmos, dat elk jaar korreliger werd. De kribbe ging eerst op de grond, dan kwamen de os en de ezel, Maria en Jozef en de herders met hun schaapjes. Ook de drie koningen werden ver in een hoek neergezet, anders moesten ze, hoe jammer, in de doos blijven tot 6 januari. Mooie stal. Voorin een pitje dat ik overdag stiekem aandeed en dan weer uitblies, omdat ik dan m'n vinger in de was kon steken, waardoor een prachtige blaar ontstond om aan te kneden en zachtjes te bijten. Een hele mooie stal, maar die van oma was nog mooier. Die had een echt houten huisje met stalraampjes, waarachter rood papier zat. Het stro in de stal had al eens in brand gestaan en werd toen, met net

gezette thee, geblust. De schaapjes hadden nog een geblakerde buik.

We dronken nog een kop chocola, maar mochten niet meer eten. Als je wel at, mocht je niet ter communie en dan viel je als zondig op, want bank na bank gleed devoot naar de communiebank. Maar zo'n lekker kerstkransje was een te grote verleiding en ik pikte er stiekem een, at het op de wc op, stak m'n vinger in m'n keel en kotste het weer uit. Een reine maag, een rein geweten en straks, met Jezus' lichaam, een reine ziel.

Om een uur of elf kregen we onze zondagse, voor de kerst vaak nieuwe, kleren aan en wachtten tot de klokken zouden gaan slaan. Onze vader ging naar bed. Hij was gereformeerd. Een heiden dus, volgens mijn oma, voor wie je moest bidden. Oma had bij mijn geboorte gedreigd mijn hoofd eraf te snijden als ik niet katholiek gedoopt werd. Hetzelfde lot zou later mijn broertje en zusje wachten als haar wil niet geschiedde. Ze was een vrome vrouw. Ze bad vast voor onze vader, niet wetend dat hij zelf op zijn manier bad. Voor hij ging slapen, knielde hij altijd voor een stoel, riep de hond: 'Porky, Porky', en als de hond gearriveerd was, liet hij een wind.

Na de eerste klokslagen trokken we onze jassen aan en gingen op weg. De nacht leek warm. Er liepen veel mensen, de lichten in de huizen brandden, de feestverlichting op straat was nog aan en ik voelde me opgelaten. Ik was een edel kind met aan weerszijden een grote bleke engelbewaarder, die me voor alle slechts behoedde. 'Dag,' zei ik wel eens vanbinnen en raakte ze even aan. Ze waren erg dichtbij zo vlak na het biechten.

De priesters, de kerk, alles was prachtig versierd. Het koor van huisvaders leidde in en we zongen zo hard mogelijk mee. Er

is een kindeke geboren op aard... Ogen werden vochtig en zoals altijd viel er iemand flauw. De moeilijke liederen zong het koor alleen. Het orgel klonk zo hard dat m'n lijf er slap van werd. Het hout van de bank trilde onder m'n billen. Ik dacht aan m'n goddeloze vriendjes en vriendinnetjes in de straat en werd verdrietig voor ze, want het orgel was zó mooi, dat Jezus wel móést bestaan. De mensen waren ernstiger dan op een gewone zondag. Bij de consecratie was de kerk doodstil en na de laatste gongslag merkte je hoe vol het was. Dan barstte een gigantische hoestbui los.

We gingen naar huis, vergezeld door opa, oma en enkele ongetrouwde tantes. Ze hingen aan elkaars armen. Je kon zien dat de vrouwen familie van elkaar waren: ze waggelden met dezelfde zwaai.

Onze vader, de heiden, kwam uit bed en we gingen aan tafel. Een prima ontbijt, met kerststol vol spijs, en mandarijntjes. Voor wie meer wou, stond er nog een kist vol onder de boom. Een elk-jaarcadeau van opa. We feliciteerden onze vader met het kerstfeest, staken de lampjes in de boom aan door dat ene losse weer vast te draaien en brandden het pitje in de kerststal. Tante Miep was weg van de beeldjes, ze draaide ze rond in haar handen. 'Het weegt haast niks,' zei ze.

'Nee,' zei onze vader. 'Dat maken ze van papier-maché.'

'Mooier dan gips,' vond ze.

Een maand later kocht ze in de uitverkoop zo'n zelfde stel en vond het nog mooier omdat het nu de helft minder kostte. 'Voor de volgende kerst,' zei ze. 'Een koopie.'

Sancta Maria

We wisten dat Bep niet wijs was, maar 't had altijd onschuldig geleken. Ze gaf soms vreemde antwoorden of kon 'n beetje voor zich uit zitten lachen. Daarbij keek ze met een gelukkige uitdrukking op haar gezicht die m'n vader achterlijk noemde. Samen met haar jongere zuster Gerda bewoonde ze het oude bovenhuis in de arbeidersstraat waar ze geboren was. Gerda werkte op 'n atelier waar ze de hele dag knopen aanzette en Bep hielp 's morgens bij de oude heer Mulleman, die een winkeltje in dierenvoer en hengelsportartikelen dreef. 'Levend aas steeds voorradig', stond er op de etalageruit geschilderd. Verder hield ze het huis schoon, poetste iedere vrijdagmiddag de traproeden en het koper aan de buitendeur, kookte het avondeten, deed de boodschappen, en voor de zondag bakte ze een grote taart voor alle broers en zusters die haar met hun kroost een bezoek brachten. Op die geheiligde dag droeg ze een jurk en kousen, in plaats van de gebloemde jasschorten en sokken waar ze zich door de week mee kleepte.

Nu en dan nam ze me 's zaterdagsmiddags mee naar de Hema en dan stond ze erop dat ik ijsjes at en de duurste jurk uitzocht of een lange broek, een kledingstuk dat ik van m'n ouders nooit zou mogen hebben omdat ze het te ordinair zouden vinden.

's Avonds bakte ze wentelteefjes voor me en daarna gingen we aan het raam zitten kijken naar de tram en de burens, die ze allemaal kende en vriendelijk toeknikte terwijl ze hun naam prevelde.

Om negen uur ging Bep naar bed en hoewel het maar zelden voorkwam dat ik bij haar bleef slapen, was de gewoonte ontstaan dat ik haar voor het slapengaan knuffelde. Ze zat dan glunderend rechtop in bed te wachten tot ik als 'n hond over haar heen kroop en haar tientallen kusjes gaf over haar hele gezicht en hals, alsmaar 'Dank je Beppie' zeggend. Ze gaf geen zoen terug, lag zachtjes te lachen en als ik voelde dat ze helemaal slap werd onder me, stond ik op en kroop in het logeerbed.

Gerda was 's avonds nooit thuis. Op zaterdagavond was ze op de soos, een club van katholieke werkende jongeren, die in een klein zaaltje van het parochiehuis tot twaalf uur voor weinig geld konden drinken en dansen onder het toezien van een sociaal werker. Over het vrijen dat ze er in de wc's deed, bracht ze me, als ze 'n goede bui had, de volgende ochtend verslag uit terwijl we naar de kerk liepen.

Na Gerda's huwelijk ging het plotseling met Bep achteruit. Ze bakte geen taarten meer en liep ook op zondag in haar schort.

'Misschien is 't de winter,' zei m'n moeder. 'Bep lag vroeger altijd met hoofdpijn als er sneeuw lag.'

Op een avond, het was eind januari, belde Beps benedenbuurman, meneer Veldjes, aan. Ik hoorde 'm met m'n moeder in de gang smoezen en even later kwam ze met een bleek en ernstig gezicht de kamer in. 'Anton,' fluisterde ze, 'kun je even met meneer Veldjes mee?'

'Wat is er dan?' vroeg m'n vader verstoord, maar toen ie haar gezicht zag en haar wenkende vinger, volgde hij haar

naar de gang en even later zag ik 'm met Beps buurman wegfietsen.

M'n moeder lag in bed toen ie terugkwam. Ik sloop naar hun slaapkamer, wat ik wel vaker deed om te horen hoe ze ruzie hadden en weer tegen mekaar zeiden: 'Zo gaat 't niet langer', en hoorde m'n moeder huilen.

'Je kan er niks meer aan doen,' zei m'n vader. 'Wat er gedaan kon worden, is gedaan. Ik heb dokter De Beer gebeld en die is zelf komen kijken. "Dat wordt spoedopname," zei die, en toen heeft ie Sancta Maria gebeld en een ambulance laten komen.'

'Had dan gevraagd of ik even kwam,' zei m'n moeder.

'Voor wat,' zei hij. 'Mens, je had 'r moeten zien kijken, d'r ogen rolden toen ik binnenkwam, pas toen De Beer kwam werd ze rustig, de schimmel stond op 't brood, ze had de hele week niet gegeten, de piet lag op z'n rug, de hele kamer onder het bestek, de kachel uit.'

'Ontzettend,' snikte m'n moeder. 'Arme Bep, ja, ze had toen ze twintig was al 'n hele uitzet met bestek en zo. Klaar om te trouwen.'

'Lakens lagen er ook,' zei m'n vader opgewonden. 'Wat er allemaal niet lág,' lachte hij wrang. 'Ik was altijd al bang dat ze niet helemaal bij was, maar dit is krankzinnig. Ze had tegen Mulleman, want daar ben ik ook nog even langs geweest, gezegd dat ze op vakantie naar een vriendin in een dovenhuis in Lunteren ging. En ondertussen doet ze thuis de deuren op slot en de gordijnen dicht, haalt de hele boel overhoop en gaat zitten doodhongereren.'

'Waarom waarom?' smeekte m'n moeder.

Ze zwegen 'n poosje, begonnen te fluisteren. 't Is jouw zus-ter,' hoorde ik 'm zeggen en machteloos door zulke onzin begon ze te jammeren.

'n Paar maanden later mocht ik mee op bezoek omdat ze naar me gevraagd had. Ze zat wijdbeens, met haar handen in haar schoot, op de laatste van een rij tegen de muur geplaatste stoelen in een hoge witte kamer die aan de tuin lag. Haar gezicht was gezwollen van de medicijnen en had 'n vreemde, vale kleur. Ze gaf geen blijk van herkenning, gaf geen antwoord op m'n moeders vragen, knikte eenmaal toen m'n vader zei dat de tuin mooi was, en lachte onverwacht en kort: 'Gek gek', toen ze buiten 'n krom gebogen vrouwtje met grote, verende passen zag lopen.

'Ik moet komen,' zei ze, toen niemand meer wist wat ie moest zeggen.

't Mag nog 'n kwartier,' zei m'n vader, op z'n horloge kijkend.

'Ze roepen,' zei ze.

'Wie dan, Bep?' vroeg m'n moeder, met 'n raar trillertje in haar stem.

'Dat weet je toch,' zei ze minachtend en stond met een diepe zucht op.

Bij de deur bleef ze stilstaan en draaide zich om.

'Mooi ben jij,' zei ze traag terwijl ze me door haar bril zo vreemd en afwezig aankeek dat ik naast me keek om te zien of ze m'n moeder bedoelde.

'Dat mooie moet nog komen, Bep,' zei m'n vader op vrolijke toon. 'Ze is veel te mager omdat ze uit 'r krachten groeit.'

Ze bewoog haar hand omhoog alsof er iets zwaars aan hing, deed haar bril af en zei: 'Nou kan ik goed zien, nee, ze is niet mooi.'

Zonder een groet sjokte ze de gang in.

'Ze kan beter dood wezen,' hoorde ik m'n vader zeggen.

'Beppie,' riep ik, 'tante Beppie', maar ze keek niet om en haar rug was 't laatste wat ik zag, heel even, omdat m'n moe-

der haar arm om me heen legde, m'n hoofd tegen zich aan klemde en met grote haast naar de uitgang liep.

De stok van boven

Nellie was kleiner en veel dikker dan ik. Dat kleiner schreef tante Stien, haar moeder, toe aan het feit dat ze een halfjaar jonger was en dat dikke was niet dik maar mollig, wat betekende dat ze de gezelligheidstrek van haar vaderskant bezat. Ik was veel te mager, vond ze. Die enge, uitstekende botten bij m'n hals, zo'n kind als ik moest toch altijd een hooggesloten jurk dragen. Geen gezicht. En dan die spillebenen: 'Er hangen twee draadjes aan je rok.' Dat Kees, haar zoon, een uit zijn krachten gegroeide slungel was, kon haar al evenmin kwetsen, want Kees was een puber en dan zag je dat wel vaker bij jongens.

Ze woonden boven ons. Als we beneden stil waren, konden we ze horen praten en lopen. Vooral de stappen die tante Stien maakte. Ze was geboren met een vergroeide wervelkolom, waardoor haar achterwerk ver naar achter stak. Haar lichaam leek niet alleen op dat van een eend, haar manier van lopen was net zo, op die kolossale voeten waarmee ze slechts in een speciale gemaksschoenenwinkel terecht kon.

Last van dit lichamelijk gebrek had ze echter niet, zelfs niet wanneer ze aan het rennen sloeg. Vaak hoorden we haar met een stok achter een gillende Kees aan lopen. Als het gebonk van de achtervolging ophield maar het gillen niet, zei m'n vader: 'Is ze nou helemaal', en ging naar boven om de stok af te pakken. Meestal volgde een snikbui waardoorheen zijn